

الله
الحرم
الحرم

دانشگاه کاشان
دانشکده علوم انسانی
گروه حقوق

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
در رشته حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان :

نقش سازمان های مردم نهاد در دادرسی کیفری

استاد راهنما :

دکتر عباس زراعت

استاد مشاور :

دکتر سعید قماش

توسط :

گلشن مهمدی

بهمن ۱۳۹۲

دانشگاه کاشان
دانشکده علوم انسانی

بسمه تعالی

تاریخ:
شماره:
پیوست:

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه
صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

نام و نام خانوادگی دانشجو: خانم گلشن مهمدی شماره دانشجویی: ۹۰۱۲۵۶۰۰۸
رشته: حقوق جزا و جرم شناسی دانشکده: علوم انسانی
عنوان پایان نامه: نقش سازمان های مردم نهاد در دادرسی کیفری
تعداد واحد پایان نامه: ۴ واحد تاریخ دفاع: ۱۳۹۲/۱۱/۲۹

این پایان نامه به مدیریت تحصیلات تکمیلی به منظور بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد ارائه می گردد. دفاع از پایان نامه در تاریخ ۱۳۹۲/۱۱/۲۹ مورد تایید و ارزیابی اعضای هیأت داوران قرار گرفت و با نمره ۱۸٫۷۵ به عدد و با درجه خیب به تصویب رسید. اعضای هیأت داوران:

عنوان	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
۱. استاد راهنما	دکتر عباس زراعت	استاد	
۲. استاد مشاور	دکتر سعید قماش	استادیار	
۳. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر جعفر یزدیان جعفری	استادیار	
۴. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر قاسم شفیعی	استادیار	
۵. نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر جعفر یزدیان جعفری	استادیار	

دکتر محمد رضا منصورتیا
مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

آدرس: کاشان - بلوار قطب روانی
کد پستی: ۵۱۱۶۷ - ۸۷۳۱۷
تلفن: ۵۱۲۳۲۷ - ۵۱۲۳۷۷ - دورنگار
<http://www.kashanu.ac.ir>

تقدیم به :

پدر و مادر عزیزم

به پاس مهربانی‌هایشان

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس پروردگار جهان آفرین را که درهای علم را بر ما گشود و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید. بسی شایسته است که از تمامی اساتید بزرگواری که در دوران تحصیل، به اینجانب با شناساندن شناخته شده ها، "شناختن" و با دادن اندیشه ها "اندیشیدن" آموختند، نهایت سپاس و قدردانی را به جا آورم. از استاد فرهیخته و اندیشمند، جناب دکتر عباس زراعت که با راهنمایی های ارزنده خویش، به این تحقیق غنای علمی بخشیدند و جناب دکتر سعید قماش که به عنوان مشاور، مرا از رهنمودهای ارزنده شان بهره مند ساختند، کمال تشکر و سپاس را دارم.

از جناب دکتر جعفر یزدیان و جناب دکتر قاسم شفیعی که داوری و ارزیابی این پایان نامه را پذیرفتند، تشکر و قدردانی مینمایم.

و هم چنین سپاسگزار و قدردان پدر و مادر عزیزم هستم که در تمامی مراحل زندگی ام، مرا بزرگوارانه مورد حمایت خویش قرار داده اند و بر ریشه ی پرتوان مهر و محبتشان، آینده ی مرا پیوند زده اند.

چکیده

عنوان این تحقیق «نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در دادرسی کیفری» می‌باشد. هدف از نگارش این تحقیق، تحلیل و بررسی ماده ۶۶ ل.آ.د.ک است که برای سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در هشت حوزه‌ی حمایتی در جریان دادرسی کیفری، اختیاراتی پیش‌بینی نموده است.

تحقیق حاضر در سه فصل مجزا تدوین گردیده؛ فصل اول به کلیات و آشنایی با سمت این سازمان‌ها در دادرسی و مبنای حقوقی و فقهی تشکیل آنها در مقررات داخلی و فصل دوم به نقش و میزان فعالیت آنها در هریک از مراحل دادرسی کیفری و نیز وضعیت این سازمان‌ها در قانون فرانسه و دادرسی‌های بین‌المللی اختصاص یافته است؛ چرا که بی‌شک چنین نگرشی، ما را در تبیین بهتر موضوع و روشن کردن ابعاد و زوایای مبهم و کاستی‌های آن یاری خواهد رساند.

ماهیت موضوعات مندرج در ماده ۶۶ ل.آ.د.ک از جهاتی با یکدیگر متفاوت است؛ بدین خاطر در فصل سوم با تقسیم‌بندی به جرایم دارای بزه دیده‌ی خاص و جرایم بدون بزه دیده‌ی خاص، هر یک از این دعاوی را به صورت مجزا مورد بررسی قرار داده ایم. گرچه وضع این ماده اقدامی ستودنی و بی‌سابقه در مقررات کیفری ما محسوب می‌شود، اما بر آن ایراداتی نیز وارد است که در این پژوهش سعی در بیان آن و روشن کردن زوایای تاریک و پنهان اراده‌ی تدوین‌کنندگان لایحه از وضع این ماده و دیگر اختیارات سمن‌ها در فرآیند کیفری شده است.

در پایان این پژوهش به این نتیجه خواهیم رسید که گرچه سیاق ماده‌ی مورد بحث، سبب برداشت‌های چندگانه و مبهم از سمت این سازمان‌ها در دادرسی می‌گردد و جز بیان صریح قانونگذار، هیچ امر دیگری به این ابهامات پاسخ نخواهد داد، اما توجه به قراینی هم‌چون محل استقرار این ماده ذیل فصل مربوط به اختیارات و تکالیف دادستان و نیز فلسفه‌ی وجودی آنها به عنوان سازمان‌های حامی و مدافع منافع و مصالح همگانی، می‌توان ماهیت «شبه دادستانی» و به نوعی سمت «نماینده‌ی» برای ایشان تعریف کرد. در نهایت با بهره‌گیری از مقررات قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه و نیز مقررات داخلی، پیشنهاداتی جهت اعمال هرچه بهتر این ماده و حضور مؤثر سازمان‌های غیردولتی در دادرسی کیفری ارائه می‌گردد.

کلمات کلیدی: سازمان‌های مردم‌نهاد، دادستان خصوصی، بزه‌دیده، محیط زیست، میراث فرهنگی، حقوق شهروندی.

علايم اختصاری

آیین نامه ی اجرایی تأسیس و فعالیت سازمان های مردم نهاد (۱۳۸۴)	آ. ا. ت. ف. س. م. ن
سازمان های مردم نهاد	سمن
قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور کیفری (۱۳۷۸)	ق. آ. د. د. ع. ا. ا. ک (ق. آ. د. ک)
قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی (۱۳۷۹)	ق. آ. د. د. ع. ا. ا. م (ق. آ. د. م)
قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸)	ق. ا
قانون اساسنامه ی سازمان میراث فرهنگی کشور (۱۳۶۷)	ق. ا. س. م. ف. ک
قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب (۱۳۸۱)	ق. ا. ق. ت. د. ع. ا
قانون تجارت (۱۳۱۱)	ق. ت
قانون تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب (۱۳۷۳)	ق. ت. د. ع. ا
قانون مدنی	ق. م
قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲)	ق. م. ا
لایحه ی آیین دادرسی کیفری	ل. آ. د. ک
لایحه ی حمایت از کودکان و نوجوانان	ل. ح. ک. ن

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۱.....	۱. طرح موضوع.....
۲.....	۲. اهمیت و ضرورت تحقیق با تأکید بر کاربرد نتایج آن.....
۳.....	۳. پیشینه‌ی موضوع تحقیق.....
۵.....	۴. اهداف تحقیق.....
۵.....	۵. سؤالات تحقیق.....
۶.....	۶. روش تحقیق.....
۶.....	۷. توجیه سامان‌دهی پایان‌نامه.....
۷.....	فصل اول: کلیات.....
۸.....	مقدمه.....
۹.....	مبحث اول- مفاهیم بنیادین، تعریف و مبنا.....
۹.....	گفتار اول- تعریف و مبناى حقوقى و فقهى تشکیل سمن‌ها در حقوق ایران.....
۹.....	الف- تعریف سمن‌ها.....
۱۱.....	ب- مبناى شکل‌گیرى سمن‌ها در راستای سیاست جنایی مشارکتى.....
۱۶.....	ج- مبناى فقهى تشکیل سمن‌ها در راستای اصل امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۱.....	گفتار دوم- جایگاه قانونى سمن‌ها در حقوق ایران.....
۲۳.....	الف- در لایحه آیین دادرسی کیفرى.....

۲۷.....	ب- در آیین نامه اجرایی تأسیس و فعالیت سمن‌ها.....
۲۹.....	مبحث دوم - ورود سمن‌ها به دعاوی کیفری.....
۳۰.....	گفتار اول- بررسی سمت سمن‌ها در دادرسی.....
۳۱.....	الف- شاکی خصوصی.....
۳۶.....	ب- مدعی خصوصی.....
۳۸.....	ج- ضابط دادگستری.....
۴۰.....	د- کارشناس.....
۴۲.....	ح- وکیل و نماینده ی حقوقی.....
۴۴.....	ی- دادستان.....
	گفتار دوم- نقش ضابطان دادگستری و مقامات قضایی در ورود سمن‌ها به دادرسی
۴۸.....	کیفری.....
	فصل دوم- بررسی نقش سازمان‌های غیردولتی در دادرسی کیفری در حقوق ایران،
۵۲.....	فرانسه و دادرسی های بین المللی.....
۵۳.....	مقدمه.....
۵۴.....	مبحث اول- دادرسی افتراقی موضوع ماده ۶۶ ل.آ.د.ک.....
۵۴.....	گفتار اول- ویژگی دادرسی‌های افتراقی.....
۵۵.....	الف- برگزاری غیرعلنی دادرسی.....
۵۶.....	ب-عدم لزوم کیفرخواست.....
۵۷.....	ج- عدم مداخله ی ضابطان دادگستری در تحقیقات.....

۵۷.....	د- رسیدگی در محاکم اختصاصی.....
۵۸.....	ح- نوع قرارهای تأمین کیفری.....
۵۸.....	و- قابلیت اعتراض به احکام صادره.....
۵۹.....	ز- تعدد قاضی و برخورداری از مشاور قضایی متخصص.....
۶۰.....	گفتار دوم- حدود اقدامات سمن ها در دادرسی کیفری موضوع ماده ۶۶ ل.آ.د.ک.....
۶۰.....	الف- اعلام جرم و شروع به تعقیب.....
۶۴.....	ب- مرحله ی تحقیق.....
۶۶.....	ج- مرحله ی محاکمه ی کیفری.....
۷۴.....	د- مرحله ی اجرای حکم.....
	مبحث دوم- نقش سازمان های غیردولتی در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه و
۷۸.....	دادرسی های بین المللی.....
۷۸.....	گفتار اول - نقش سازمان های غیردولتی در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.....
۸۸.....	گفتار دوم-سیاست جنایی قانونگذار فرانسه و ایران در مورد سازمان های غیردولتی.....
۹۱.....	گفتار سوم- مشارکت سازمان های غیردولتی در دادرسی های بین المللی.....
۹۴.....	فصل سوم - قلمرو فعالیت سمن ها در دادرسی کیفری.....
۹۵.....	مقدمه.....
۹۸.....	مبحث اول- جرایم دارای بزه دیده ی خاص و مداخله ی سمن ها در دادرسی آنها.....
۹۹.....	گفتار اول - دعاوی راجع به کودکان و نوجوانان.....
۱۰۷.....	گفتار دوم - دعاوی راجع به زنان.....

- گفتار سوم - دعاوی راجع به اشخاص بیمار و ناتوان جسمی و ذهنی..... ۱۰۹
- گفتار چهارم - دعاوی راجع به حقوق شهروندی..... ۱۱۲
- مبحث دوم - جرایم بدون بزه دیده‌ی خاص و مداخله‌ی سمن‌ها در دادرسی آنها..... ۱۱۷
- گفتار اول - دعاوی راجع به محیط زیست، منابع طبیعی و بهداشت عمومی..... ۱۱۸
- الف - نقش سازمان حفاظت محیط زیست و برخی سازمان‌های دولتی مسؤول در این دسته
از دعاوی..... ۱۲۰
۱. سازمان حفاظت محیط زیست..... ۱۲۰
۲. وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان دامپزشکی..... ۱۲۲
۳. شرکت سهامی شیلات ایران..... ۱۲۳
۴. سازمان جنگل‌ها و مراتع..... ۱۲۳
۵. سازمان بنادر و کشتیرانی..... ۱۲۴
۶. شهرداری..... ۱۲۴
- ب - مداخله‌ی سمن‌ها در دادرسی جرایم زیست محیطی..... ۱۲۶
- گفتار دوم - جرایم علیه میراث فرهنگی..... ۱۲۹
- الف - نقش سازمان میراث فرهنگی در دادرسی جرایم علیه میراث فرهنگی..... ۱۳۰
- ب - نقش سمن‌ها در دادرسی جرایم علیه میراث فرهنگی..... ۱۳۲
- نتیجه گیری..... ۱۳۵
- پیشنهاد..... ۱۳۸
- فهرست منابع..... ۱۴۱

مقدمه

۱. طرح موضوع :

در این تحقیق به بررسی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در فرآیند دادرسی کیفری با تکیه بر ماده ۶۶ ل.آ.دک می‌پردازیم. این نقش برای سمن‌ها در راستای سیاست جنایی مشارکتی پیش‌بینی شده؛ سیاست و نگرشی که بر مشارکت و حضور جامعه‌ی مدنی در عرصه‌های مختلف فرآیند کیفری بنا شده است. بر مبنای همین سیاست، سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان جلوه‌ی بارز جامعه‌ی مدنی، نقش جدیدی برای مشارکت خود در قلمرو دادرسی کیفری یافته‌اند.

با مطالعه‌ی ماده ۶۶ لایحه معلوم می‌گردد که موضوع فعالیت سمن‌ها در این ماده، بزه‌دیده می‌باشد و سمن‌ها می‌بایست در موضع حمایت از آن برآیند. بدین ترتیب با در نظر گرفتن این امر باید نقش و سمت سمن‌ها را تعریف و تبیین نمود.

با وقوع جرم تنها اشخاصی اجازه‌ی ورود به جریان دادرسی و اعمال تکالیف و اختیارات قانونی را خواهند داشت که قانونگذار برای آنها در دادرسی کیفری سمت و نقش تعریف کرده است؛ بنابراین حضور سمن‌ها در فرآیند کیفری و اعمال اختیارات اعطا شده به آنها می‌بایست با نقش یکی از بازیگران فرآیند کیفری اعم از شاکی، مدعی خصوصی، دادستان، وکیل، نماینده‌ی حقوقی و... مشابَهت داشته باشد تا دخالت آنها در دادرسی قابل توجیه گردد.

آنچه در این میان تا اندازه‌ای مبهم و قابل تأمل است؛ ماهیت و سمت قانونی سمن‌ها در جریان دادرسی کیفری است. از یک سو، محل استقرار ماده‌ی مذکور ذیل فصل مربوط به اختیارات و تکالیف دادستان، به نحوی ما را به سمت ارتباط سمن‌ها با مقام دادستان و تعریف ماهیت و نقشی مشابه رهنمون می‌سازد. از سوی دیگر، پاره‌ای از اختیارات سمن‌ها با اختیارات سایر اشخاص درگیر در فرآیند دادرسی کیفری قابل تطبیق است، به گونه‌ای که با مطالعه‌ی ماده ۶۶ نخستین مطلبی که راجع به سمت سمن‌ها به ذهن متبادر می‌شود، نقش شاکی داشتن آنهاست، حال آنکه قراین دیگری وجود این نقش برای سمن‌ها را کمرنگ می‌کند.

مباحث و پرسش‌های بسیاری پیرامون این ماده مطرح می‌گردد که گرچه پیش‌بینی و بیان صریح آنها از نظر تدوین‌کنندگان مغفول مانده، با این حال در این تحقیق تلاش می‌شود که حداکثر توان استنباطی را برای استخراج مراد و فلسفه‌ی وضع این ماده و نیز بیان دیگر اختیاراتی که می‌توان در چارچوب موارد مذکور در ماده برای سمن‌ها برشمرد، به کار گرفت.

ورود به جریان پیگیری و رسیدگی به یک جرم، آیین و تشریفات دارد که در برخی موارد ویژگی افتراقی به خود می‌گیرد. این امر که آیا اعمال این ماده تابع مقررات عمومی است یا آیین

افتراقی و نیز تعیین نقش و میزان مداخله‌ی سمن‌ها در جریان رسیدگی کیفری به هریک از موضوعات هشتگانه‌ی مندرج در ماده، در این تحقیق قابل تبیین است.

قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه به عنوان منبع وضع این ماده، پیرامون نقش انجمن‌های غیردولتی در دادرسی کیفری مقررات مفصلی دارد؛ در این قانون به صراحت نقش سازمان‌های غیردولتی در جریان دادرسی، میزان دخالت آنها و نیز محدوده‌ی جرایمی که در آن اجازه‌ی ورود و مداخله دارند، مشخص گردیده است. حال آنکه تدوین کنندگان لایحه، تنها یک ماده را به این مهم اختصاص داده‌اند و شرایط اعمال ماده‌ی مذکور و دیگر مقررات آن را به آیین‌نامه موکول کرده‌اند، اما بی‌شک تطبیق این سازمان‌ها در مقررات آیین دادرسی کیفری دو کشور ایران و فرانسه و نیز نقشی که این سازمان‌ها در دادرسی بین‌المللی با عنوان «دوست و یاری‌گر دادگاه» دارند، ما را در تبیین این ماده و پاسخ به ابهامات و شبهات پیرامون آن کمک خواهد کرد.

در این پژوهش با استفاده از منابع موجود و با در نظر گرفتن ملاحظات جرم‌شناسانه، تقنینی و حقوقی، سعی بر آن داریم تا به تحلیل این ماده و نقش سمن‌ها در دادرسی حوزه‌های هشتگانه‌ی حمایتی آنها پرداخته و نقاط ضعف و ابهام این ماده را برجسته سازیم. باشد که با بیان آنها و ارائه‌ی پیشنهادهای در جهت مرتفع نمودن مشکلات و ابهامات مربوط به اعمال ماده، از موانع موجود بر سر راه حضور سمن‌ها در عرصه‌ی جدید مشارکت آنها، کاسته شود.

۲. اهمیت و ضرورت تحقیق با تأکید بر کاربرد نتایج آن:

به یقین می‌توان گفت حضور و مداخله‌ی سمن‌ها در دادرسی کیفری، مهم‌ترین عرصه‌ی فعالیت آنها می‌باشد که تا پیش از این برای ایشان به رسمیت شناخته نشده بود. گرچه به طور پراکنده در برخی از قوانین و مقررات به مشارکت سازمان‌های غیردولتی در عرصه‌های مختلف اشاره شده؛ از جمله ماده واحده‌ی اصلاحی لایحه‌ی قانونی راجع به تشکیل سازمان بهزیستی کشور مصوب ۱۳۵۹/۳/۲۴، ماده ۱۸۲ قانون برنامه‌ی سوم توسعه مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷، ماده ۲۸۲ قانون برنامه چهارم توسعه مصوب ۱۳۸۳/۶/۱۱، ماده ۴۱ قانون برنامه پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵، مواد ۳۰۱ آیین‌نامه‌ی پیش‌گیری از اعتیاد، درمان معتادان به مواد مخدر و حمایت از افراد در معرض خطر اعتیاد مصوب ۱۳۷۷/۱۱/۲۰، اما مجوز ورود سمن‌ها به فرآیند دادرسی کیفری و اعطای اختیاراتی در این رابطه برای آنها مغفول مانده بود.

با وجود آنکه در بند (چ) ماده ۴ آ.ا.ت.ف.س.م.ن مصوب ۱۳۸۴ «حق دادخواهی در مراجع قضایی و شبه قضایی» از جمله حقوق این سازمان‌ها شناخته شده اما به دلیل قالب حقوقی

آیین‌نامه‌ها که قدرت اجرایی چندانی ندارند، این خلأ همواره احساس می‌شد و دعاوی سمن‌ها در حمایت از مواضع فعالیت آنها بی‌نتیجه می‌ماند، تا اینکه قانونگذار تصمیم به پیش‌بینی مشارکت این سازمان‌ها در دعاوی کیفری و وضع ماده ۶۶، ذیل فصل مربوط به اختیارات و تکالیف دادستان در لایحه‌ی آیین دادرسی کیفری گرفت.

تبیین نحوه‌ی این مداخله و روشن کردن ابعاد و زوایای آن نیازمند بررسی جامعی است که باتوجه به رویکرد جدید لایحه‌ی آیین دادرسی کیفری در این خصوص درخور توجه و اهمیت می‌باشد. این نهاد در مقررات آیین دادرسی کیفری ما جدید و تازه تأسیس است؛ بنابراین پژوهشی پیرامون این ماده و تطبیق آن با نهادهای غیردولتی در قوانین مترقی همچون قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، کاستی‌ها و ابهامات این ماده و ابعاد اجرایی آن را روشن خواهد ساخت.

نتیجه‌ی تشریح و تبیین سؤالات مطروحه و دستیابی به اهداف تحقیق باعث می‌شود که سازمان‌های مشمول ماده ۶۶ ل.آ.د.ک، حدود اختیارات و اقدامات خویش را در دادرسی کیفری بشناسند و در راستای حمایت از موضوع فعالیتشان از تمامی اختیارات قانونی خود استفاده نمایند، به‌علاوه اینکه نحوه‌ی تعامل و همکاری بزه‌دیدگان، ضابطان دادگستری، نهادها و سازمان‌های دولتی و کلیه اشخاص درگیر در فرآیند کیفری، با سازمان‌های مردم‌نهاد در راستای اعمال ماده‌ی مورد بحث، برای این اشخاص روشن‌تر خواهد شد.

۳. پیشینه‌ی موضوع تحقیق:

پژوهش پیرامون سازمان‌های مردم‌نهاد، از همان سال‌های نخست طرح این نهاد در کشور مورد استقبال واقع گردید، به‌گونه‌ای که تاکنون مقالات و پایان‌نامه‌های متعددی در این خصوص به رشته‌ی تحریر درآمده و غالباً اداره‌ی کل امور سازمان‌های مردم‌نهاد آنها را منتشر کرده است. این نوشتارها بیشتر رویکرد مدیریتی و جامعه‌شناسانه داشته‌اند، گرچه در زمینه‌ی حقوقی نیز مواردی را می‌توان یافت که با محوریت سازمان‌های مردم‌نهاد یا سازمان‌های غیردولتی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در ابعاد جرم‌شناسانه و بین‌المللی آن، کار شده باشد.

در خصوص مباحث آیین دادرسی کیفری و نقش سمن‌ها در این حوزه، باتوجه به تازگی پیش‌بینی این موضوع در مقررات کیفری ما پژوهشی در این زمینه و از این زاویه و با عنایت به مقررات دادرسی کیفری، تاکنون صورت نگرفته است. تنها در دو مقاله از محمدحسین رضانی قوام‌آبادی، نقش سازمان‌های غیردولتی در دعاوی کیفری و ماده ۶۶ ل.آ.د.ک مورد اشاره قرار گرفته است که از جمله منابع مهم این پایان‌نامه محسوب می‌شوند.

تکیه‌ی اصلی این مقالات بر نقش و جایگاه سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی است و مباحث آن حول محور دعاوی کیفری زیست محیطی می‌باشد. با این حال در میان پژوهش‌های صورت گرفته در مورد سازمان‌های غیردولتی، بیش‌ترین ارتباط را با این تحقیق دارا هستند. نویسنده در یکی از این مقالات با عنوان «پیش‌گیری و سرکوب جرایم زیست‌محیطی در پرتو اقدامات سازمان‌های غیردولتی در نظام حقوقی ایران» وضعیت موجود این سازمان‌ها را در پرتو رویکرد پیش‌گیرانه از جرایم زیست‌محیطی با تأکید بر پیش‌گیری مشارکتی به بحث می‌کشد و پیش‌گیری اجتماعی را مجرای برای حضور سازمان‌های غیردولتی در عرصه‌ی حقوقی معرفی می‌کند، همچنین حق دادخواهی سازمان‌های غیردولتی در دعاوی زیست محیطی را به عنوان یکی از معیارهای ارزیابی جایگاه و اهمیت اصل مشارکت تبیین می‌کند و با مطالعه‌ی تطبیقی در حقوق کشورهای انگلوساکسون و کشور فرانسه بر شناسایی این حق در مقررات داخلی ایران تأکید می‌نماید.

نویسنده در مقاله‌ای دیگر با عنوان «تأملی بر نقش و جایگاه سازمان‌های غیردولتی در دعاوی کیفری زیست محیطی» به تعامل سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی با دولت می‌پردازد و دسترسی سازمان‌های غیردولتی به مراجع قضایی و به دست گرفتن ابتکار عمل در طرح دعوا را با توجه به تخصص و تجربه‌ی این سازمان‌ها لازم و موجبی برای تضمین و نهادینه شدن حفاظت و مشارکت در حقوق محیط زیست می‌داند.

در پایان هر دو مقاله نیز اشاره‌ای به ماده ۶۶ ل.آ.د.ک شده و این ماده را در راستای تقویت نقش سمن‌ها در دادرسی کیفری برشمرد و برای ایشان در دعاوی موضوع ماده، نفع حقوقی و جایگاه و کارکردی مشابه دادستان در نظر گرفته است.

این مقالات ارزنده با وجود تشابه موضوعی که با این پژوهش دارند، صرفاً به سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه‌ی محیط‌زیست پرداخته‌اند. به علاوه اینکه خالی از مباحث آیین دادرسی کیفری بوده و نگاهی اجمالی به ماده ۶۶ ل.آ.د.ک دارند و تکیه‌ی اصلی مباحث خود را بر موضوعات دیگر قرار داده‌اند.

در پایان‌نامه‌ی پیش‌رو با تکیه بر ماده‌ی فوق، جوانب موضوعی و شکلی ماده و مبانی فقهی و قانونی حضور و مداخله‌ی سمن‌ها و تعامل سازمان‌های دولتی متولی این امور با سمن‌ها بررسی خواهد شد. از سوی دیگر با رویکردی تطبیقی، جایگاه سازمان‌های غیردولتی در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه و نقش مشارکتی این سازمان‌ها در دادرسی‌های بین‌المللی را برای تبیین بهتر ماده ۶۶ ل.آ.د.ک بیان خواهیم کرد.

۴. اهداف تحقیق:

-هدف اصلی:

تبیین نقش و سمت سمن‌ها در دادرسی کیفری با توجه به مقررات آیین دادرسی کیفری .

-اهداف فرعی:

۱. بررسی نحوه‌ی ورود و مداخله‌ی سمن‌ها در دادرسی کیفری .
۲. بررسی کیفیت عملکرد و کارآیی سمن‌ها در پیشبرد جریان دادرسی کیفری و رسیدگی به جرایم ارتكابی علیه مواضع مورد حمایت آنها .
۳. تبیین نقش ضابطان دادگستری در ورود سمن‌ها به دادرسی کیفری .
۴. تبیین دامنه‌ی اختیارات و اقداماتی که سمن‌ها در دادرسی کیفری دارا می‌باشند .
۵. مقایسه‌ی نقش و اختیارات سمن‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه .

۵. سوالات تحقیق:

همان‌گونه که پیش‌تر نیز بیان شد وضع ماده ۶۶ لایحه و نقش‌دهی به سازمان‌های مردم‌نهاد در فرآیند کیفری، با خود ابهامات زیادی به همراه دارد، به همین دلیل تبیین آن مستلزم پاسخگویی به پرسش‌هایی است که مهمترین آنها چنین است:

۱. سازمان‌های مردم‌نهاد دارای چه جایگاه و ماهیتی در دادرسی کیفری ایران می‌باشند ؟
۲. حضور سمن‌ها در دادرسی کیفری تابع مقررات عمومی است یا دادرسی افتراقی را می‌طلبد؟
۳. میزان اختیار و فعالیت سمن‌ها در دعاوی راجع به مواضع حمایتیشان تا چه اندازه و چگونه است؟
۴. سمن‌ها با انجمن‌های غیردولتی در حقوق فرانسه که دادستان خصوصی نامیده شده‌اند، چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند ؟

۶. روش تحقیق:

این تحقیق از جهت هدف، توصیفی-تحلیلی و به لحاظ موضوعی و شیوهی انجام به صورت کیفی می‌باشد. بر همین اساس ابتدا منابع مورد نظر گردآوری شده و سپس داده‌ها از منابع مشخص که عمدتاً قوانین و مقررات می‌باشند، استخراج گردیده و با تجزیه و تحلیل داده‌های اولیه، اطلاعات مفید به دست آمده و مورد دسته‌بندی قرار گرفته است.

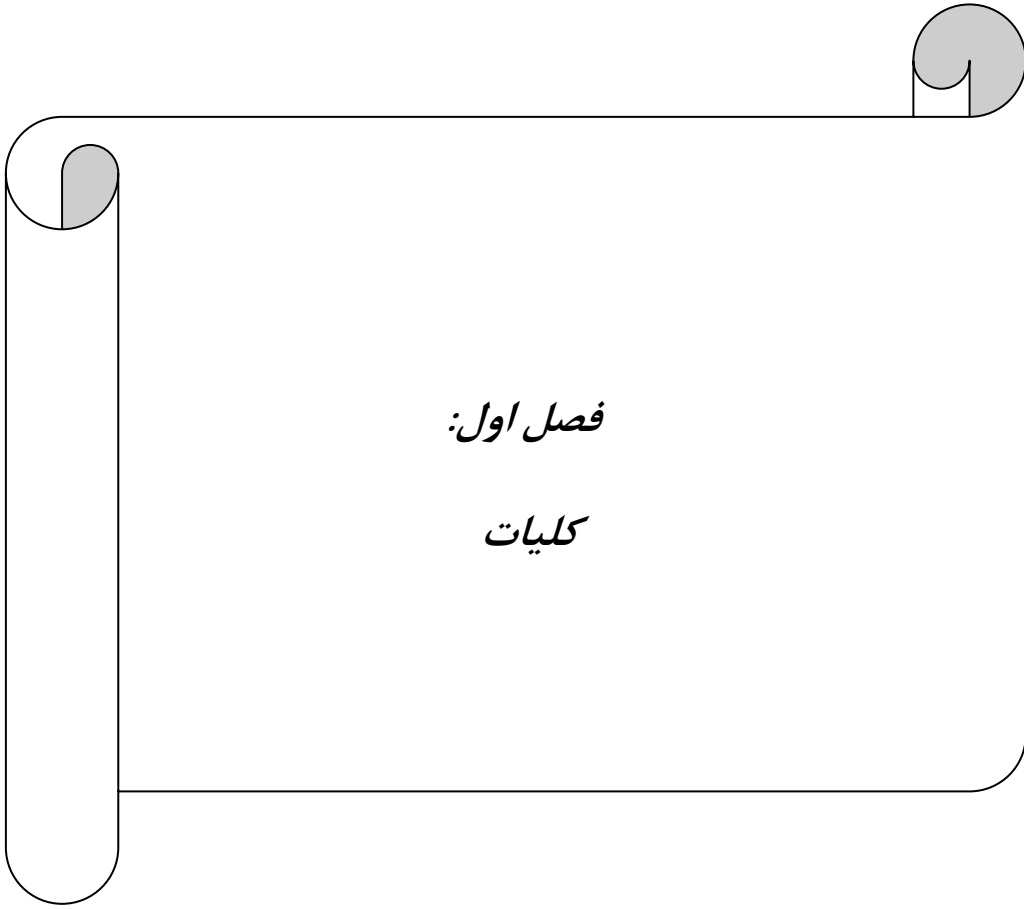
۷. توجیه ساماندهی پایان‌نامه:

مطالب این پژوهش با توجه به اهداف و ابعاد مورد بررسی، در سه فصل بیان می‌گردد؛ در فصل نخست برای آشنایی با موضوع تحقیق، به بیان تعریف سمن‌ها، مبنای شکل‌گیری آنها، توجیه مداخله و مشارکت این سازمان‌ها در دادرسی کیفری از طریق تعیین سمت برای ایشان خواهیم پرداخت. این مطالب در واقع مجرای ورود به مباحث اصلی است، بدین خاطر تحت عنوان کلیات ارائه می‌گردد.

در فصل دوم که در واقع محوری‌ترین فصل این پژوهش است، نوع دادرسی حاکم بر دعاوی سمن‌ها در ماده ۶۶ لایحه و نیز حدود اختیار و فعالیت این سازمان‌ها در هریک از مراحل دادرسی کیفری را به بحث می‌گذاریم تا به این مطلب دست یابیم که حضور و مشارکت سمن‌ها در دادرسی تا چه اندازه به آن، ویژگی افتراقی می‌بخشد و علاوه بر موارد مذکور در ماده، چه اختیارات دیگری برای مشارکت سمن‌ها در دادرسی کیفری می‌توان استنباط نمود.

بی‌شک نقشی که قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه برای سازمان‌های غیردولتی تعیین کرده، در تدوین ماده ۶۶ لایحه منبع الهام و اقتباس قرار گرفته است. به همین دلیل بررسی اجمالی سازمان‌های غیردولتی در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه و مقایسه آن با سمن‌ها در مقررات ایران، با هدف تفهیم و تبیین بیشتر موضوع پژوهش، لازم به نظر می‌رسد. همین‌طور نگاه کوتاهی به جایگاه سازمان‌های غیردولتی در دادرسی بین‌المللی با عنوان «دوست دادگاه» شده است؛ زیرا بسیاری از اختیارات این نهادها در عرصه‌ی بین‌المللی، توجیه‌گر ماهیت تعریف شده برای سمن‌های موضوع ماده ۶۶ ل.آ.د.ک می‌باشد.

در فصل سوم نیز دعاوی موضوع ماده، به صورت مجزا مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ زیرا این موضوعات ماهیت یکسانی ندارند و این امر تا حدودی بر حضور و فعالیت سمن‌ها در دادرسی جرایم علیه آنها اثرگذار خواهد بود.

فصل اول:

کلیات

مقدمه

در فصل نخست به بیان کلیاتی پیرامون سازمان‌های مردم‌نهاد خواهیم پرداخت. مطالب این فصل در دو مبحث بیان می‌گردد؛ در مبحث اول پس از بیان تعریف و ویژگی‌های سمن‌ها، مبنای حقوقی و فقهی این سازمان‌ها را در مقررات داخلی ایران به بحث می‌کشانیم تا ذهن خواننده را برای ورود به مباحث اصلی آماده سازیم، سپس در گفتار دوم جایگاه قانونی سمن‌ها را در حقوق ایران با تأکید بر لایحه‌ی آیین دادرسی کیفری و آیین‌نامه‌ی اجرایی تأسیس و فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان دو منبع تقنینی که به صراحت و به طور خاص به مشارکت و حضور و فعالیت این سازمان‌ها اشاره دارند، بررسی خواهیم کرد.

در مبحث دوم به تعریف سمت سمن‌ها در دادرسی کیفری با توجه به ماده ۶۶ لایحه که حضور آنها را در فرآیند کیفری پیش‌بینی نموده است، پرداخته و با توجه به عدم صراحت تدوین‌کنندگان لایحه در تعریف سمت و نقش سمن‌ها در جریان دادرسی، اختیارات اعطایی به ایشان را با افرادی که در جریان دادرسی اختیارات مشابه با موارد مذکور در ماده دارند، مقایسه خواهیم کرد تا بتوان سمت سمن‌ها را با یکی از این افراد مطابقت داد. گفتار دوم این مبحث نیز به بررسی تبصره ۲ ماده‌ی مورد بحث که ناظر به تکلیف ضابطان دادگستری و مقامات قضایی به آگاه کردن بزه‌دیدگان موضوع ماده از کمک سازمان‌های مردم‌نهاد است، اختصاص دارد، چرا که بی‌شک این افراد یکی از مهم‌ترین مجراهای ورود سمن‌ها به فرآیند کیفری می‌باشند.

مبحث اول - مفاهیم بنیادین، تعریف و مبنا

در این مبحث به تعریف و بیان ویژگی‌های سازمان‌های مردم‌نهاد و تبیین مبانی حقوقی و فقهی شکل‌گیری آنها در حقوق ایران خواهیم پرداخت. «سیاست جنایی مشارکتی» را به عنوان پایه‌ی حقوقی و «امر به معروف و نهی از منکر» را نیز به عنوان مبنا‌ی فقهی تشکیل سمن‌ها معرفی خواهیم کرد و با گذری بر تاریخچه‌ی تقنینی این نهاد، نقش و جایگاه سازمان‌های مردمی را در لایحه‌ی آیین دادرسی کیفری و آیین‌نامه‌ی اجرایی تأسیس و فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد بررسی خواهیم نمود.

گفتار اول - تعریف و مبنا‌ی حقوقی و فقهی تشکیل سمن‌ها در حقوق ایران

الف - تعریف و ویژگی سمن‌ها:

اصطلاح «سازمان مردم‌نهاد» - به اختصار سمن - متشکل از دو جزء معنادار است؛ «سازمان» و «مردم نهاد». سازمان در لغت به معنای «ساختن، نظم و ترتیب، تشکیلات، مجموع کارمندان و دستگاه‌ها و شعب یک اداره یا بنگاه که به دستگیری همدیگر کارهای خود را با نظم و ترتیب انجام دهند.»^۱ می‌باشد.

به بیان دیگر سازمان، مجموعه‌ی هدفمندی است که دارای ساختار، اهداف و مرز مشخص بوده و به عنوان نهادی با ماهیت اجتماعی و با نیت انتفاعی یا غیرانتفاعی، مأموریتی ویژه را دنبال می‌کند. آهنگامی که یک سازمان شکل می‌گیرد، حیات و شخصیتی جدا از زندگی و شخصیت اعضای آن به دست می‌آورد که الگوی رفتاری خاصی را اقتضا کرده و در آن اعضا برای دستیابی به اهداف معین به صورت نظام‌مند با هم تعامل می‌نمایند.

^۱ حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، انتشارات امیرکبیر، چاپ بیست و دوم، تهران، ۱۳۸۰، ص ۷۰۸.

2. WWW.Wikipedia.org/wiki/ سازمان، ۱۳۹۲/۶/۷.